

12. **Реснянская Е. Н.** Теоретико-методологические проблемы исследования языка как социального явления / Автореф. дис. ... кандидата философских наук [Текст]. Новосибирск: НГУ, 1994. – 23 с.
13. **Семчинський С. В.** Семантична інтерференція мов [Текст] / С. В. Семчинський. – К.: Вища школа, 1974. – 247 с.
14. **Соколовский С. В.** Билингвизм и когнитивное развитие: мифы, концепции, гипотезы // Этнический фактор в жизни общества. – М.: Ин-т этнологии и антропологии им. Н. Н. Миклухо-Маклая АН СССР, 1991 – С. 3–15.
15. **Шюц А.** Формирование понятия и теории в общественных науках [Текст] / А. Шюц // Американская социологическая мысль: Тексты. – М.: Изд-во МГУ, 1994. – С. 48–66.
16. **Peal S.** The Relation of Bilingualism to Intelligence [Text] / S. Peal, W. S. Lambert // Psychological Monographs. – Washington, 1962. – V. 76. – N 27. – 23 p.

Надійшла до редколегії 18.01.11

УДК 130.3

Ю. О. Шабанова

Державний ВНЗ «Національний гірничий університет»

СУЧАСНА УНІВЕРСИТЕТСЬКА ОСВІТА: ЕТИКО-КОМПЕТЕНТІСНИЙ ВИМІР

Розглядається проект створення університетської освіти в контексті її сучасного реформування та акцентуації екзистенційної налаштованості, вирішується проблема універсалізації та спеціалізації університетської освіти через осмислення етичного аспекту науки та етико-компетентісного виміру освітніх підходів.

Ключові слова: універсалії навчання, екзистенційний вимір освіти, етико-компетентісний підхід.

Рассматривается проект создания университетского образования в контексте его современного реформирования и акцентуации экзистенциальной направленности обучения, разрешается проблема универсализации и специализации университетского образования через осмысление этического аспекта науки и этико-компетентного измерения образовательных подходов.

Ключевые слова: универсалии обучения, экзистенциальное измерение образования, этико-компетентный подход.

In the article it is considering the project of creation of university education in the context of its modern reforming of the existential orientation is considered. It is also resolving the problem of universalization and specialization of

university education through judgments of ethical aspect of the science and ethical-competency measurements of educational approaches.

Keywords: universal training, existential measurement of education, ethical-competency the approach.

Сучасна університетська освіта, що увійшла в активну фазу реформування, потребує філософського осмислення та методологічного обґрунтування глибинних смислів та стратегічних перспектив змістовної актуалізації освітнього простору. З одного боку університет традиційно зберігає фундаментальність знань, спираючись на багатовіковий досвід класичних систем в педагогіці, в якій однією з визначальних в європейському контексті виступає вітчизняна вища школа, що ґрунтується на педагогічних поглядах Г. Сковороди, М. Пірогова, А. Макаренка, В. Сухомлинського, Л. Толстого, К. Ушинського тощо. З іншого боку, концептуальний потенціал філософсько-педагогічного простору освітніх моделей класичного зразка містить в собі актуалізовані форми інноваційних підходів, здібних оновити зміст та форму університетської освіти.

Прагнення до реформування, що охопило сьогодні не тільки освітню сферу, а і соціокультурний простір в цілому, поруч з дійсно прогресивними можливостями оновлення, містить в собі небезпеку втрати головного герою освітнього сценарію – людину. В зв'язку з цим і виникає питання, що акцентує проблему вищої освіти у вигляді антиномій: універсалізації, що вбирає в себе не тільки інформаційний блок знань, а і формування цілісного світогляду, абстрактно-ціннісного світовідношення, чи спеціалізації, що в вузько-прагматичному налаштуванні до кон'юнктури зовнішніх запитів суспільства, обмежує мету життєпокладання суб'єкту пізнання, та як слідство робить теперішнього студента університету заложником складних життєвих та професійних кризових ситуацій, вихід з яких обмежено вузьким тунелем прагматичної залежності. Вирішення цієї проблеми не може виглядати як імперативне домінування крайнощів. Звичайно, інтегративна природа сучасної освіти полягає саме в дуальності універсально-спеціалізованого підходу як до змісту, так і методів навчання, методологічним стрижнем якого виступає антропологічний проект університетської освіти, завдяки якому особистісна неповторність кожного не повинна загубитися в формалізованому сценарії проходження ступенів отримання диплому. Мета університетської освіти полягає не в фіксації акту навчання (нажаль сьогодні велика кількість випускників «вишів», що мають два, а то і три дипломи, не реалізовані ні професійно, ні соціально), а в формуванні цілісної свідомості самобутньої особистості, потенціал якої містить взаємодоповнення професійно-соціальної реалізації в багатоспектральному просторі сучасної дійсності.

Сьогоднішні дискусії щодо перспектив розвитку університетської освіти та університету як соціального інституту приходять до необхідності формування нової ідеї університету, що

забезпечує виконання ним визначальних соціальних та культурологічних функцій. Філософський погляд на місію університету виявляє його функцію цілісного втілення самореалізації людини. Так університетська освіта виступає джерелом наукового знання та культурних цінностей, що і забезпечується універсаліями навчання, під якими розуміється загально-абстрактне мислення в умовах професійно-соціального здійснення. Якщо на початку XX ст. німецький філософ Мартін Гайдеггер говорив, що для того, щоб зрозуміти, що є буття, необхідно спочатку правильно сформулювати питання про буття, то сьогодні на початку XXI ст., звертаючись до питання що є буття університету, треба точно сформулювати питання щодо цього буття. Це є буття абстрактного мислення, чи буття самоздійснення людини, що володіє цим мисленням? Це є буття системи, чи особистості що своєю неповторністю творить цю систему? Це є буття результату що очікується, чи це є буття творчої неповторності, креативного відкриття нових запитів? Це є буття спеціалізованої обіраності, чи це буття покликаної елітарності? Відповідь на ці питання визначає вибір стратегічного налаштування методологічних підходів в освіті через вирішення філософських проблем вищої школи, як моделі інституції, що поєднує традиції минулого та прагнення до майбутнього, що здійснюються в єдиному бутті культурного сьогодення.

Одна з найголовніших цілей та призначень вищої освіти – це піднесення особистості, підвищення людини не тільки до необхідного рівня професійної готовності, але ж і формування свідомої причетності до культури, духовного простору в якій вплетається особистісна доля освіченої людини. Нажаль сучасна освіта спрямована на ринок, а не на особистість. Відчуженість освіти від цілісної людини небезпечна справа, що може обернутися втратою і самої системи освіти. Сьогодні ми вже практично замінили освіту на професійну підготовку, а освічену людину на професійно підготовленого прагматика.

В цьому зв'язку відродження університетських традицій в освіті через формування універсальних форм мислення, які виступають опозицією до вузької спеціалізації є запитаним та актуальним викликом сучасності. Цей виклик обумовлений кризовими явищами в освіті, подолання яких відбувається сьогодні через активну фазу реформування, в якій є омана чи імітація змін без будь-яких ознак еволюційного становлення. Криза як в вищій освіті, так і в сучасному соціумі торкнулася, перш за все, фундаментальних цінностей, що пов'язані з індивідуальним буттям людини. Актуалізація цих цінностей можлива в контексті екзистенційних вимірів освітніх процесів, в яких відбувається творче становлення та самоусвідомлення особистості, відтворення свого «Я» в межах соціальної ідентичності, де визначальними орієнтирами виступає суспільство, професія, мова, національність. «Виявом фундаментальної екзистенційної сучасної людини стала криза самоідентичності – кардинальне порушення органічності всіх складових

людської життєдіяльності, втрата надійних, усталених, раціонально вивірених, освячених традицією життєво значущих орієнтирів усього універсали людського буття (на рівні соціальних структур, культури індивідуальної екзистенції, мислення, ціннісних орієнтацій, моральних імперативів, психологічного здоров'я тощо)» – слушно підкреслює В. Табачковський [1, с. 242]. Причина нівелювання екзистенційно-особистісного підходу у соціально-освітньому просторі, з одного боку, криється в уніфікації індивідуальної сутності людини філософією Модерну, де індивідуальне «Я» розглядається як діалектична частина єдиного цілого. З іншого – в парадигмальних настановах XX ст. що, за концепцією Г. Маркузе, представлено у вигляді одновимірного суспільства та одновимірної людини у розвинутих індустріальних країнах. Отже технологічна цивілізація і відповідно до неї прагматично спрямована освіта обертаються духовно-ціннісними втратами людської особистості.

В результаті аномічних процесів сучасна освіта стає причиною втрачання здатності у багатьох людей самостійно приймати рішення, вільно орієнтуватися як в професійній, так і життєвій сфері, творчо мислити з залученням особистісної ініціативи, формувати та моделювати життєві цінності відповідно до внутрішніх потягів та свідомого вибору еволюційних орієнтирів.

Освітня криза ідентичності, що проявляється не тільки відносно тих, хто набуває освіту (студенти), але і тих, хто безпосередньо її формує (викладач), має певне позитивне значення. Глибинне розуміння її природи, може стати поштовхом для набування нових вимірів освітньої парадигми. Криза – межа, з якої чи починається одужання, процес подолання кризи, чи погіршення, аж до літального кінця, тобто занепад та знищення. Так вітчизняна дослідниця М. Култасва слушно відмічає «Саме завдяки кризовим станам людське життя постійно оновлюється, відкриває для себе нові можливості. Для людини криза є поштовхом до самовиховання, фазою інтенсивного духовного зростання або ж деградації, якщо екзистенційний виклик залишається без адекватної життєтворчої відповіді» [2, с. 44].

Країна, що перестала читати в сфері освіти провідну соціальну функцію, позбавлена будь-яких перспектив, швидко переміщується на задвірки світового розвитку. Виходячи з вищесказаного, зазначимо, що екзистенційно-особистісний підхід є одним з перспективних налаштувань в педагогічній методології, закликаною не тільки і не стільки надати знання, скільки створити світоглядне підґрунтя для розвитку соціального сценарію, в якому людина набуває статус творчої особистості та неповторної індивідуальності.

Перш за все, це стосується місії університетської освіти, що реалізується в його соціальних та культурологічних функціях, через які формуються парадигмальні настанови становлення та розвитку свідомості. Враховуючи, що вища освіта стала сьогодні не справою

* Аномія – розрегульованість соціальних процесів, стан соціальної дезорганізації. Термін ввів Е. Дюркгейм у роботі «Про розподіл суспільної праці».

одиниць, а практично більшості населення, можна стверджувати, що від якості освіти, вірніше від її змісту та методології, залежить наше майбутнє. Саме тому компетентнісний підхід – а саме – формування в процесі навчання компетенцій майбутнього фахівця, громадянина, людини, в самого широкого спектрі соціальних втілень залежить як буде розвиватися держава, за яким спрямуванням можна очікувати її футурологічні прогнози, а головне які аксіологічні виміри стануть орієнтирами нашого існування.

Сучасна філософія освіти заснована на адаптивних принципах навчання, тобто не «...веду за руку», як трактує традиційна педагогіка, а готують його до реальної діяльності, вводжу його в це життя. Тому компетентнісний підхід розглядається значно ширше ніж професійні вміння та навички, що стали сьогодні виміром нашої вищої освіти, в якій педалюється формалістичний, а не креативний підхід. Екзистенційний вимір виступає тут рятівним островком, що допоможе зберегти особистість та її творчий потенціал, а освіта, говорячи в дусі кантівської філософії – відбудеться в якості процесу, що сприяє культивуванню особистості, тобто її культурного розвитку в смислі багатоаспекторності знань.

Щоб досягнути цієї єдності, освіта повинна не впадати в однобічність у вигляді прагматично-прикладного забезпечення матеріальних потреб, а перш за все, формувати свідомість через світоглядну компетенцію майбутнього спеціаліста.

Найцікавішим досвідом з історії педагогіки є проект Берлінського університету, що послідовно втілює пропозиції Вільгельма фон Гумбольда, який запропонував створення збалансованої системи, відповідно як інтересам «чистої науки», так і соціальним запитам суспільства, що перш за все пов'язано з внутрішнім світом окремої людини. «За проектом Гумбольда, Університет повинен був прийняти на себе культурну функцію, покладену на неї державою: пошук об'єктивного культурного смислу держави як історичної величини та одночасно суб'єктивне моральне виховання громадян-суб'єктів, як потенційних носіїв цієї ідентичності» [3, с. 7].

Нажаль німецький досвід, світового значення не знайшов реалізації в сучасній вітчизняній освіті, яка спрямована на сліпе, формальне втілення Болонських домовленостей, що мають на меті об'єднати найслабкіші вищі заклади Європи шляхом універсалізації, тобто втрати самобутності.

Саме тому звертання до деяких альтернатив прагматично-формалістичної тенденції нашої сучасної освіти у вигляді суб'єктивно-індивідуалізованого антропологічного підходу здається на сьогодні запитаним часом.

Визначальним у вирішенні проблемних ситуацій в освіті виступають гуманітарні стратегії навчання, що націлені на виявлення універсальї, сутностей, а головне смислів всього що несе освіта. Концептуальним підґрунтям цього підходу виступає системно-мислє-діяльнісний підхід, що розроблявся Московським методологічним кружком, під керівництвом Г. П. Щедровицького.

В основу було покладено формування особистості, що здійснює практику саморозвитку через високий рівень формування свідомості на основі чистого мислення, що трансцендує, вже складені форми життя. В цьому контексті освіта через саморозвиток особистості відкриває смислеутворюючі горизонти та цілепокладання далекі орієнтири, які залишаються непоміченими прагматично налаштованому мисленню об'єктивістської, позитивної науки, що керується раціональним цілепокладанням та має на меті покращення лише зовнішніх форм влаштування соціуму та матеріальних потреб людини. Так самостійно прийняте рішення, самостійно найдена відповідь – є процес самовиховання внутрішньої дисципліни відповідальності, в якій суб'єктивний, індивідуальний пошук є визначальною умовою розвитку. В такому ракурсі освіта покликана не просто надати знання, а й сформувати компетенції, тобто загальні здатності, засновані на знаннях, досвіді, цінностях, схильностях, що здобуті внаслідок навчання. Компетенції однозначно не відносяться ні до сфери знань, ні до сфери вмінь використовувати ці знання. Це сфера можливостей реалізації широкого спектру освітньої інваріанти.

Основа компетентнісної методології складає проблемно-діяльнісний підхід, що сприяє отриманню нового і нового рівня знання. Мета такої методології – формування здатностей отримувати нове знання, то б то те, що кожен з суб'єктів навчального процесу сам зрозумів, до чого прагне, а не повторює сухі визначення, що транлюються теоретично. Для визначення нового знання необхідно чітко розрізняти межі:

- 1) між знанням та тим, що знанням не є, хоча може сприйматися за знання, а саме – інформацією, думкою чи гадкою;
 - 2) між знанням та мисленням, без якого знання не можуть існувати, але ж все ж таки знанням не є. Бо знання – це зафіксований, об'єктивно доведений, систематизований результат, а мислення це процес, який має свої закономірності, що розвиваються в становленні;
 - 3) між знанням та іншими формами організації мислення – знаками (схемами), проблемами, задачами, які не є закінченим результатом, виступають проміжними складовими на шляху отримання знань.
- Освіта, що спрямована на отримання знань, які набувають екзистенційної актуалізації, а не ретрансляції думки чи інформації повинна здійснюватися при створенні наступних умов:
- створення зони відкритих проблем, де не існує кінцевих рішень та правильних чи неправильних відповідей;
 - сприяння ситуації самостійного перевідкриття відомих рішень, суб'єктивного проходження шляху евристичних осянь;
 - відтворення точки проектного цілепокладання, далекого горизонту смислової домінантності, що протистоїть кон'юнктурно-прагматичному застосуванню.

Використання цих принципів в компетентнісній методології сприяє з одного боку – активному запитуванню вже здобутого теоретичного досвіду, з іншого – сприяти креативному підходу, щодо здобування знання через смислопокладання будь-якої діяльності.

Провідним аспектом компетентнісного підходу виступає етичний ракурс як освіти в цілому, так і науки, що формує гносеологічний базис та зміст навчання. В зв'язку з цим треба відзначити, що протягом всієї історії людства, етика не була ефективно вписана в науковий контекст і як слідство – і в сферу освіти, що базується на науках. Це призводить до імморалізації та витіснення етики на задвірки науки. Як слідство, етика сьогодні відсутня серед смислоформуєчих доміант сучасної освіти і цивілізації в цілому. Це можна розглядати і як причину, і як слідство антропологічної кризи в освіті, в якій відсутні інструменти регулювання вибіркової поведінки. Без етики освіта не здібна взяти на себе відповідальність за свої дії та спрямування. Етика це єдина панацея від всіх негараздів та кризових явищ в освіті, починаючи з прагматичного налаштування на позитивістську доміанту в освіті і закінчуючи втраченою головною суб'єкту освітянського процесу – людини.

Аналізуючи причини відчуження етики від сучасної освіти, треба звернутися до історії науки ХХ ст., протягом якого інтенсивно розвивалися фізико-математичні та технічні науки, від яких суспільні науки відставали, приблизно, на 50 років. В зв'язку з цим наука сприймається як фактологія. Етика, також як і філософія в цілому носить не базово-фактологічний, а метанауковий характер, що виносить її за межі наукового простору. З часом, наука відчуває необхідність в методології, бо теорія о фактах не може здійснитися без метапринципів, які осмислюються людиною. Ідеал абсолютно достовірного знання був порушений, виходячи з чого, вчені були вимушені поводитися вибірково. Аспект вибіркової дуже близький до сутності етики, що наділило останню визначальною роллю в збагаченні фактології методологією, актуалізуючи значення етики в науці та освіті.

Етика – це та частинна методології, що безпосередньо пов'язана з осмисленням цінностей проблематики. Але ж ця сфера відсутня в фізиці чи математиці, а її місце – гуманітарно-суспільна сфера наукового пізнання, яка на жаль не займає визначальних позицій в прагматично налаштованому світі і освіті, що забезпечує цей прагматизм. Як слідство, можна констатувати, занепад етики – не тільки в науці, а і в освіті, що ґрунтується на науковій фактології. Занепад етики болісно вплинув на еволюцію сучасної цивілізації. Відтак, зволікання етичної революції в науці і освіті в умовах суспільного ризику вкрай небезпечно. Але ж, що можуть зробити етики в умовах відчуженості від магістрального шляху еволюції науки? Американський мислитель Дж. Роулс в своїй праці «Теорія справедливості» подолав розділення між етикою та суспільними науками, завдяки чому були створені передумови щодо переводу етики з сфери метафізики в сферу філософії науки. Ю. Габермас та К.-О. Апель втілили концепт дискурсивної етики, згідно якої моральні положення виробляються в процесі ретельно організованого дискурсу. Так 40 років потому виникає етичний синтез, що дає надію на суттєві зміни в положенні етики. Цей синтез полягає в значно перспективному поєднанні німецького

кантіанства, англійського утилітаризму та американського прагматизму, як між собою, так і з суспільними науками та містить суттєві передумови переводу етики з метафізики в науку та освіту. При цьому, треба підкреслити, що не метафізичні, а метанаукові ракурси етики, містять в собі можливість надати етиці екзистенційний сценарій практичного втілення її ідеалів в практичному здійсненні формування цінностей та смислів вищої освіти. Саме тоді етична компетенція стане визначальною в вибіркових діях майбутнього науковця чи фахівця, а вища освіта в своїх реформістських пошуках не буде займатися імітацією корисної діяльності, змінюючи форми шляхом злочинного зменшення гуманітарних дисциплін, а визначить етичний зміст та моральну відповідальність основними чинниками її парадигмальної трансформації. Можливо і університетський проект Гумбольда в його поєднанні науки та освіти знайде перспективи сучасної реалізації в якій етико-компетентнісний підхід допоможе подолати прагматичну підготовку вузьких фахівців та кон'юнктурно спрямовану науку від втрати своєї еволюційної місії – піднесення людини!

Бібліографічні посилання

1. **Табачковський В. Г.** Антропокультурне та соціокультурне у людському світі відношенні [Текст] / В. Г. Табачковський // Філософська і соціологічна думка. – 1996. – № 3–4. – С. 240–244.
2. **Култаєва М.** Футурологічні розвідки сучасної філософії освіти: теоретичні побудови та проблеми їх здійснення [Текст] / М. Култаєва // Філософська думка. – 2002. – № 5. – С. 36–40.
3. **Гумбольдт В.** О внутренней и внешней организации высших научных заведений в Берлине [Текст] / В. Гумбольдт // Неприкосновенный запас. – 2002. – № 2 (22). – С. 3–7.

Надійшла до редколегії 25.01.11

УДК 130.122

С. В. Шевцов

Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара

РОЛЬ И МЕСТО ПАФОСА В СТРУКТУРЕ СКАЗАНИЯ

Розкривається пафос як фундаментальний структурний елемент оповідання у міфічному (хтонізм, героїзм, діонісійство), об'єктивному, суб'єктивному, спів-буттєвому аспектах.

Ключові слова: пафос, оповідання, пристрасть, витвір, афект, влада, виток.